પ્રવચન નં. ૧૯૫, ગાથા–૧૬૪, સોમવાર, અષાઢ વદ ૧, તા.૨૮-૦૭-૮૦

ફરીને લઈએ. ૧૬૪-ગાથા.

'આ, વ્યવહારનયનું સફળપણું દર્શાવનારું કથન છે.' શું કહે છે? કે આત્મા જ્ઞાન અને દર્શનસ્વરૂપ છે. જ્ઞાતા-દૃષ્ટાના સ્વભાવનો પિંડ છે. એ જ્યારે જ્ઞાતા-દૃષ્ટા પ્રગટે છે ત્યારે દર્શન સ્વને પણ દેખે છે અને પરને પણ દેખે છે. અને જ્ઞાન પણ સ્વને પણ જાણે છે અને પરને પણ જાણે છે. કોઈ એમ માને કે દર્શન સ્વને દેખે અને જ્ઞાન પરને જાણે, તો એમ છે નહિ. કેમકે આત્મતત્ત્વ દેહ, વાણી, મન, રાગ, વિકલ્પથી ભિન્ન તત્ત્વ અંદર છે. અને તે પરિપૂર્ણ અનંત અનંત જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ વીર્ય આદિથી પરિપૂર્ણ વસ્તુ છે. એમાં એ આત્મા પોતાના જ્ઞાનને–પોતાને પણ જાણે અને પરને પણ જાણે. પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન થાય એટલે. દર્શન પણ પોતાને પણ દેખે અને પરને પણ દેખે. દર્શન પોતાને જ દેખે અને જ્ઞાન પરને જ જાણે એવો ભેદ નથી. એવો ભેદ માને છે એની સામે વિરોધ છે.

'સમસ્ત (જ્ઞાનાવરણીય) કર્મનો ક્ષય થવાથી...' ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ બળ સંપન્ન છે. એ પૂર્ણ બળ સંપન્નની સાવધાની જ્યાં અંદર કરી, પૂર્ણ બળ સંપન્ન, પૂર્ણ જ્ઞાન સંપન્ન, પૂર્ણ દર્શન સંપન્ન, પોતાના પરિપૂર્ણ સ્વભાવમાં ધ્યાન કર્યું તો કર્મનો ક્ષય થયો. પરનું જો ધ્યાન કર્યું કે પર મારા છે, રાગ મારો છે, પુણ્ય મારું છે તો તો આવરણ થાય છે. પોતાનું સ્વરૂપ જ ચૈતન્ય જ્ઞાનાનંદ સહજાત્મ સ્વરૂપ છે. પૂર્ણાનંદ જ્ઞાન જેનો સ્વભાવ છે એ અપૂર્ણ નથી હોતો. એ સ્વભાવ પૂર્ણ છે. તો દર્શન અને જ્ઞાન પણ પોતાનો સ્વભાવ છે. તો એ સ્વભાવ પણ પૂર્ણ છે.

એ **'(જ્ઞાનાવરણીય) કર્મનો ક્ષય થવાથી પ્રાપ્ત થતું સકળ-વિમળ કેવળજ્ઞાન પુદ્‌ગલાદિ મૂર્ત-અમૂર્ત ચેતન-અચેતન પરદ્રવ્યગુણપર્યાયસમૂહનું પ્રકાશક કઈ રીતે છે—એવો અહીં પ્રશ્ન થાય, તો એનો ઉત્તર એમ છે કે— 'पराश्रितो व्यवहारः (વ્યવહાર પરાશ્રિત છે)''** અહીં વ્યવહાર સિદ્ધ કરવો છે. પોતાને દેખે-જાણે જ છે પણ પરને જાણે એવું વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! નિશ્ચયથી–યથાર્થમાં–વાસ્તવમાં એક પદાર્થ બીજા પદાર્થને ચુંબતો નથી. એક પદાર્થ બીજા પદાર્થને અડતો નથી. પણ પોતામાં રહેલા જે ગુણ-દર્શન, જે જ્ઞાન અને દર્શનનો જ્યાં વિકાસ થયો તો જ્ઞાન પરને જ જાણે એમ વ્યવહારથી કોઈ કહે તો વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. દર્શન સ્વને દેખે એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. એ કહે છે. ઝીણી વાત છે.

'અહીં પ્રશ્ન થાય, તો તેનો ઉત્તર એમ છે કે— 'पराश्रितो व्यवहारः (વ્યવહાર પરાશ્રિત છે)' એવું (શાસ્ત્રનું) વચન હોવાથી વ્યવહારનયના બળે એમ છે (અર્થાત્ પરપ્રકાશક છે);...' આહાહા..! વ્યવહાર એટલે પરની અપેક્ષાએ પરને પણ દેખે છે એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. નિશ્ચયથી પરને દેખતો નથી. નિશ્ચયથી પોતામાં પોતાને દેખે છે. આત્માની જે સત્તા છે, પોતાની જે સત્તા–હોવાપણું એમાં આ જે દેખાય છે એ ચીજ નથી દેખાતી. કેમકે એ એને અડતી નથી. તેથી એને દેખે છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. પણ એ સંબંધી પોતાના જ્ઞાન-દર્શન છે એને પોતાના સ્વભાવથી પોતાને નિશ્ચયથી જાણે-દેખે છે. વ્યવહારથી પરને જાણે-દેખે એમ કહેવામાં આવે છે. વ્યવહારનયથી એમ કહેવામાં આવે છે. જાણે-દેખે. પરનું કાંઈ કરે (એ વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી). આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– વકીલ ને ડોક્ટર તો કરે.

ઉત્તર :– જે ચીજ છે–આ આંગળી છે આંગળી. એનું અસ્તિત્વ છે. એ આ તેના (બીજાના) અસ્તિત્વથી નાસ્તિ છે. લોજિકથી સમજવું જોઈએ ને. એક ચીજ-વસ્તુ છે એ પોતાથી અસ્તિ છે અને પોતાના સિવાય જુદી ચીજથી નાસ્તિ છે. અનંત પદાર્થથી એક પદાર્થ નાસ્તિપણે છે અને પોતાથી અસ્તિપણે છે. આહાહા..! અહીંયાં તો બહુ લેવું હોય તો પરને જાણે એવો વ્યવહાર આવે. કરવું, ફરવું ને પરનું કરી શકે છે કે ડોક્ટર-બોક્ટર દવા કરી શકે, ઇંજેક્શન આપી શકે, વકીલ જજ પાસે દલીલ કરી શકે છે (એમ નથી). ઝીણી વાત છે, ભાઈ!

એક તત્ત્વમાં, જે બીજું તત્ત્વ છે, અનંત તત્ત્વ છે. અનંત તત્ત્વ અનંતપણે ક્યારે રહે? કે એક તત્ત્વમાં બીજા તત્ત્વનો અભાવ હોય ત્યારે એ તત્ત્વ રહેશે. એક તત્ત્વમાં બીજું તત્ત્વ આવે તો બે એક દ્રવ્ય થઈ જશે. તો અનંત અનંતપણે નહિ રહે. આ ઝીણી વાત છે બહુ, બાપુ! એ દરકાર કરી છે ક્યાં. આહાહા..!

નિશ્ચયથી તો એવી ચીજ છે... આહાહા..! આત્મા જે અંદર છે એ આનંદ અને જ્ઞાનની મૂર્તિ પ્રભુ છે એ શરીરને કદી અડ્યો પણ નથી. વાણીને કદી સ્પર્શ્યો જ નથી. જે પોતાની ચીજમાં છે એને અડ્યો છે. પોતાની ચીજમાં નથી એને કદી અડ્યો પણ નથી. કેમકે પરથી નાસ્તિ સ્વભાવ છે, પોતાથી અસ્તિ સ્વભાવ છે. ડોક્ટર! ઝીણી વાત છે, તમારી ડોક્ટરી પાસે. આહાહા..!

દવાનો એક રજકણ, દવા. એક ગોળી, એક દવા એ ગોળીમાં અનંત પરમાણુ છે. એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને અડતો નથી. દુનિયાથી જુદી વાત છે. જો એ પરમાણુ અનંત પરમાણુનો પિંડ છે. ગોળી અનંત રજકણનો પિંડ છે. એમ જે છે તો એક પરમાણુ બીજા પરમાણુને સ્પર્શતો નથી. પોતાથી છે અને પરથી નથી. ત્યારે પોતાના અસ્તિત્વની પૂર્ણતા સિદ્ધ થાય છે. આહાહા..! માણસને ક્યાં નવરાશ છે? ફૂરસદ નથી. આહાહા..!

એક ચીજ પોતાની ચીજમાં જેટલા ગુણ છે એને એ જાણે. પણ પોતામાં જે બીજી ચીજનો અભાવ છે એને આ ચીજ અડતી પણ નથી. આહાહા..! દુનિયાથી તો ઊલટું છે. પણ અહીંયાં, બીજી વાત એકકોર રાખો, આત્મા પોતાના જ્ઞાન, દર્શનમાં પોતાને દેખે જાણે એ નિશ્ચય અને પોતાના જ્ઞાન-દર્શનથી પર, જે એમાં નથી અને પોતાથી ભિન્ન છે એને જાણે-દેખે છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. કેમકે પોતાનું જ્ઞાન પરને જાણવામાં તે જ્ઞાન પરમાં તન્મય નથી થતું, એકરૂપ નથી થતું. એકરૂપ નથી થતું માટે વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! આકરી વાત છે, ભાઈ! ધર્મ ચીજ એવી છે. અનંતકાળ ચોર્યાશીના અવતારમાં રખડતા અનંત ભવ થયા. એમાં હું કોણ છું? અને આ શું છે? એમાં ભેદ છે એનું ભેદજ્ઞાન કર્યું નથી. એકબીજાથી જુદા છે. જુદા છે પણ જુદાનું જ્ઞાન કર્યું નથી.

અહીં તો ત્યાં સુધી લીધું છે કે પોતાના જ્ઞાન-દર્શન જ્યાં ખીલે, પોતાના આત્મબળથી કર્મનો નાશ કરીને પોતાનો જ્ઞાન-દર્શનશક્તિ જે સ્વભાવ છે એ વ્યક્ત એટલે પ્રગટ થાય તો એ પોતાને તો જાણે જ પણ પરને પણ જાણે એવો વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. જાણે. પરનું કાંઈ કરે (નહિ). આહાહા..! આ હાથ પણ હલાવી શકે એ આત્મા નહિ. આત્મતત્ત્વ બીજા તત્ત્વને અડતું પણ નથી તો એનું કરી શકતું નથી. ડોક્ટર! કદી સાંભળ્યું ન હોય એવી વાત છે. આખો દિ' આ કર્યું... આ કર્યું... આ કર્યું...

પ્રભુ! તું તત્ત્વ એક જ છે કે કાંઈ બીજું છે? એટલો તો વિચાર કર. કે તું એક જ તત્ત્વ છે કે બીજું પણ છે? અને બીજા છે તો છે કેટલા? તારાથી ભિન્ન અનંત છે. અનંત જે છે એ એકબીજા એકબીજામાં પ્રવેશે અને કામ કરે તો અનંત રહેતા નથી. દરેક તત્ત્વ પોતામાં રહે અને પરથી ન રહે. આહાહા..!

એટલો ફેર અહીંયાં બતાવે છે કે આ જ્ઞાન ને દર્શન પોતાને દેખે અને પર એનામાં નથી તેને દેખે એમ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. એવો વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! પરને જાણે એ વ્યવહાર! ગજબ વાત છે. આ તો આખો દિ' પરનું કરવું... કરવું... કરવું... કરવું... આહાહા..!

લખાણમાં આવે છે. ક્રમબદ્ધને હવે ઘણા સ્વીકારે છે. કેટલાક બહુ વિરોધ પણ કરે છે. ક્રમબદ્ધ દરેક દ્રવ્યમાં, દરેક સમયની અવસ્થા જે હાલત, ધારા પ્રમાણે ધોરણસર ચાલે છે, આઘીપાછી નહિ. આહાહા..! દરેક પદાર્થમાં પોતાની પર્યાય જે અવસ્થા બદલે છે એ પોતાના સમયે થાય છે. પરથી નહિ. પોતામાં આગળપાછળ નહિ. અર..ર..! આવી વાતું! પરમસત્ય બહુ અલૌકિક વાત છે. અત્યારે તો ગડબડ કરી નાખી. આહાહા..! પણ એટલું વિશેષ કે પોતાને જાણે એમ વ્યવહારનયથી પરને જાણે.

'पराश्रितो व्यवहार: (વ્યવહાર પરાશ્રિત છે) એવું (શાસ્ત્રનું) વચન હોવાથી વ્યવહારનયના બળે એમ છે (અર્થાત્ પરપ્રકાશક છે);...' એમ કહેવામાં આવે છે. પોતાનું જ્ઞાન પોતાને

જાણે અને પોતાથી પરને અડ્યા વિના, પરનું અસ્તિત્વ પોતામાં આવ્યા વિના, પરનું અસ્તિત્વ એમાં રહીને, પોતાનું અસ્તિત્વ પોતામાં રહીને, પોતાનું જ્ઞાન પોતાને જાણે એ તો નિશ્ચય પણ એ જ્ઞાન પરને જાણે એમ કહેવામાં વ્યવહાર છે. આહાહા..! અહીં સુધી જાવું. નવરાશ ક્યાં છે? ફુરસદ ન મળે. આખો દિ' ધમાલ.

'તેથી દર્શન પણ તેવું જ (–વ્યવહારનયના બળે પરપ્રકાશક) છે.' પહેલાં જ્ઞાનનું કહ્યું કે પોતાનું જ્ઞાન જે જાણનસ્વભાવ એ પોતાને જાણે એ તો નિશ્ચય પણ એ જ્ઞાન પરને જાણે એમ વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. એમ દર્શન પોતાને દેખે એ નિશ્ચય અને જ્ઞાન જેમ પરને જાણે એમ દર્શન પરને દેખે એને પણ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. પરનું કરે, કાંઈ કરી શકે એ વાત નથી. આહાહા..! ગજબ વાત. નજરે પડે છે કે આ બધું અડે છે ને આમ થાય છે, આમ થાય છે. નજરે એમ પડતું નથી. તારી દૃષ્ટિ સંયોગ ઉપર છે. સ્વભાવ ઉપર દૃષ્ટિ હો કે તત્ત્વ ઉપર દૃષ્ટિ હોય તો તત્ત્વ તત્ત્વમાં છે. એ તત્ત્વ બીજા તત્ત્વથી નથી. તો સંયોગથી ન દેખે તો એ તત્ત્વ પોતાનું જ કરી શકે છે, પરનું કાંઈ ન કરી શકે. આહાહા..! છે તો લોજિક પણ કઠણ બહુ. દુનિયામાં આખી પ્રવૃત્તિ બીજી. જેમ એ જ્ઞાન પોતાને જાણે નિશ્ચય, પરને જાણે એ વ્યવહાર. એમ દર્શન પણ સ્વને જાણે એ નિશ્ચય, દર્શન પરને દેખે એ પણ વ્યવહાર. છે? **'તેથી દર્શન પણ તેવું જ છે.'**

મુમુક્ષુ :– સ્વપરને એકસાથે જાણે છે?

ઉત્તર :– એકસાથે. જાણે અને દેખે એકસાથે જ છે. અહીં તો કેવળજ્ઞાનની વાત છે ને? અલ્પજ્ઞ પ્રાણી છે એને પ્રથમ દર્શન અને પછી જ્ઞાન (થાય છે). કેમકે એને અલ્પ જ્ઞાન છે એમાં પૂર્ણતાનો અભાવ છે. તેથી અલ્પ જ્ઞાનીનું જ્ઞાન એક સમયે જાણે, એ સમયે જ દેખે નહિ. આહાહા..! જ્યારે પૂર્ણ થઈ ગયા, જ્ઞાન અને દર્શન પૂર્ણ થઈ ગયા ત્યારે પોતાને પણ જાણે એમ પરને પણ જાણે, એમ વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! પરનું કરી શકે એ પ્રશ્ન નથી. એક આંગળી પણ હલાવી શકે એ ત્રણકાળમાં નથી. આહાહા..! કેમકે એનું અસ્તિત્વ એમાં છે અને જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ આત્મામાં છે. હવે એક અસ્તિત્વ બીજા અસ્તિત્વને અડતું નથી. અડે તો એક તત્ત્વમાં બીજા તત્ત્વનો અભાવ નાસ્તિ છે એ નાસ્તિ રહી શકે નહિ. બધું એક થઈ જાય છે. અને બધું એક થઈ જાય તો દૃષ્ટિ મિથ્યા થઈ જાય છે. આહાહા..!

'(–વ્યવહારનયના બળે પરપ્રકાશક) છે. વળી ત્રણ લોકના પ્રક્ષોભના હેતુભૂત તીર્થંકર-પરમદેવને—કે જેઓ સો ઇન્દ્રોની પ્રત્યક્ષ વંદનાને યોગ્ય છે...' આહાહા..! સૌ ઇન્દ્રો છે. ઇન્દ્રને વંદનને યોગ્ય ભગવાન છે. આહાહા..! **'અને કાર્યપરમાત્મા છે...'** ત્રિકાળ વસ્તુ છે ત્રિકાળ. ત્રિકાળ નિત્ય છે એને–આત્માને કારણપરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. અને એમાંથી વિકાસ થઈને પૂર્ણ જ્ઞાન, પૂર્ણ દર્શન અને પૂર્ણ આનંદ પ્રગટે તેને કાર્યપરમાત્મા કહે છે.

અરે..રે..! આવી ભાષા. ઓલું તો આ કરો ને આ કરો. પરની સેવા કરો એટલે કલ્યાણ થઈ જશે. ધૂળમાંય નથી. સેવા કોણ કરતો હતો.

મુમુક્ષુ :– અકલ્યાણ ન થાય ને?

ઉત્તર :– પરની સેવા કરી એ પૂર્ણ અકલ્યાણ છે. પરની સેવા કરી શકું છું એ અશ્રય પૂર્ણ છે. આહાહા..! આવી વાત જગતમાં... તત્ત્વની વિચારધારા જ લોકોની ઘટી ગઈ. બહારની પ્રવૃત્તિ આગળ નિવૃત્તિ રહી નહિ. આહાહા..!

કહે છે કે, ભગવાન '**કાર્યપરમાત્મા છે તેમને—જ્ઞાનની માફક જ (વ્યવહારનયના બળે) પરપ્રકાશકપણું છે;....**' ભગવાન સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ, જેને સર્વજ્ઞપણું પ્રગટ્યું એ વ્યવહારનયે... પર અપેક્ષા એ વ્યવહાર, સ્વ અપેક્ષા તે નિશ્ચય, પર અપેક્ષાએ સર્વજ્ઞ પરમાત્માને પણ પરને જાણે છે એમ કહેવું એ વ્યવહાર છે. છે? '**તેથી વ્યવહારનયના બળે તે ભગવાનનું કેવળદર્શન પણ તેવું જ છે.**' ભગવાનનું જ્ઞાન જેમ પરને જાણે છે એમ એનું દર્શન પણ પરને જાણે છે, દેખે છે. આહાહા..! આવી ઝીણી વાત પકડવી મુશ્કેલ પડે. કદી કર્યું નથી.

જે છે એ સ્વથી છે અને પરથી નથી. નહિતર પોતાથી છે એમ રહી શકે નહિ. આ આગંળી આંગળીપણે છે. બીજી આંગળીપણાથી નથી. બીજી આંગળીપણાથી નાસ્તિ છે. આ આંગળીપણાથી અસ્તિ છે. બીજી આંગળીપણાથી નાસ્તિ છે. નાસ્તિ છે તો નથી એ પણ અસ્તિ છે. એનું નાસ્તિપણું પણ અંદરમાં અસ્તિ છે. નાસ્તિપણું નથી. આહાહા..! આવું ક્યાં કરવા જાય? ધંધો આખો દિ' કરે.

અનંતકાળ ગયો, પ્રભુ! ચોર્યાશી અવતાર કરતા કરતા. ચોર્યાશી લાખ યોનિ, એક એક યોનીમાં અનંતવાર જન્મ કર્યા. ભૂંડના અવતાર, નરકના અવતાર, સ્વર્ગના અવતાર, મનુષ્યના અવતાર, દુઃખની દશામાં મિથ્યાભ્રાંતિને લઈને એક એકમાં અનંતવાર અવતાર કરી ચૂક્યો. આહાહા..! જેવું વસ્તુનું સ્વરૂપ છે એવું નહિ જાણીને, વિપરીત માનીને ચોર્યાશીમાં પરિભ્રમણ કર્યું. અહીં મોટો શેઠિયો કરોડપતિ હોય. માંસ ખાતો હોય તો જાય નરકમાં અને ન ખાતો હોય તો ભૂંડ ને કાગડામાં જાય. આહાહા..! કેમકે આત્મા તો નિત્ય છે. શરીરનો નાશ થાય છે. એ પણ નાશ થાય છે એની વ્યાખ્યા જુદી છે. શરીરની જે અવસ્થા શરીરરૂપે છે એ પરમાણુની અવસ્થા બીજી થાય છે. એનું નામ શરીરનો નાશ છે. કાંઈ પરમાણુનો કદી નાશ થતો નથી. અસ્તિ છે પરમાણુ રજકણ છે. છે એનો કદી નાશ નથી થતો. નથી એ કદી ઉત્પન્ન નથી થતું. આહાહા..! આવો ધર્મ. ઓલો તો કહે, દયા પાળો, વ્રત કરો, ભક્તિ કરો, પ્રભુની માળા ગણો. સહેલુંસટ હતું.

અહીં આજે ઘણો વિરોધ આવ્યો છે. આ લોકો 'સોનગઢ'વાળા એમ કહે છે, ભગવાનની માળા ગણવી એ રાગ છે, ધર્મ નથી. લાખ વાર, કરોડ વાર, અનંત વાર કહીએ છીએ કે પરનું-ભગવાનનું સ્મરણ કરવું એ રાગ છે, પુણ્ય છે. ધર્મ નથી. મીઠી હળવી ભાષાથી

કહીએ તો ભગવાનનું સ્મરણ-યાદ કરે એ રાગ એ પણ અધર્મ છે. આહાહા..!

પોતાની નિજ ચીજ અસ્તિપણે છે અને તે પરિપૂર્ણ સ્વભાવથી ભર્યો પડ્યો છે. એનું ભાન અને જ્ઞાન થયું તો જેમ જ્ઞાન પોતાને જાણે એમ વ્યવહારે પરને પણ જાણે. એમ દર્શન પોતાને જાણે-દેખે એમ વ્યવહારથી પરને પણ દેખે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! છે? **'તેથી વ્યવહારનયના બળે તે ભગવાનનું કેવળદર્શન પણ તેવું જ છે.'** ભગવાનનું કેવળદર્શન પણ પરને દેખે એમ વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! કહેવામાં આવે છે, હોં! જાણવામાં નિમિત્ત. આ જાણનાર જે ચીજ છે, જાણનારી ચીજ છે એ જેને જાણે એમાં પેસતી નથી. જેને જાણે એમાં પ્રવેશતી નથી. જેને જાણે એને અડતી નથી. આહાહા..! શરીરને આત્મા કદી અડતો નથી. આત્મા શરીરને અડતો નથી, શરીર આત્માને અડતું નથી.

મુમુક્ષુ :– હમણા થોડા વખતથી બળવાનપણે આ વાત ચાલે છે એકબીજા છૂટે નહીં તેથી.

ઉત્તર :– લોકની આખી... લોક મૂકે પોક. લોક તો બધા પોક મૂકે એવી વાત કરે છે. આ તો સર્વજ્ઞ ભગવાનથી પ્રત્યક્ષ થયેલી, જ્ઞાનમાં પ્રત્યક્ષ થયેલું વસ્તુનું અસ્તિત્વ એટલે હોવાપણું જેવું છે એવું હોવાપણાનું કથન છે. આહાહા..!

કહે છે કે ફક્ત આ જ્ઞાનદર્શન તને હોય તો વ્યવહાર જો કરવો હોય તો પરને જાણે-દેખે એટલો વ્યવહાર છે. પણ પરને પોતાના માનવા એવો કોઈ વ્યવહાર છે જ નહિ. આહાહા..! આકરી વાત છે, ભાઈ!

'એવી રીતે શ્રુતબિન્દુમાં (શ્લોક દ્વારા) કહ્યું છે કે :–'

''जयति विजितदोषोऽमर्त्यमर्त्येन्द्रमौलि-
प्रविलसदुरुमालाभ्यर्चितांध्रिंर्जिनेन्द्रः ।
त्रिजगदजगती यस्येदृशौ व्यश्नुवाते
सममिव विषयेष्वन्योन्यवृत्तिं निषेद्धुम् ।।''

શ્લોકાર્થ :– આહાહા..! **'જેમણે દોષોને જીત્યા છે,...'** અહીં બે વાત થઈ કે આત્મા છે અને દોષ પણ છે. દોષ ન હોય તો આ સંસારમાં પરિભ્રમણ ન હોય. આહાહા..! આત્મા છે અને દોષ પણ છે. દોષ ન હોય તો પરિભ્રમણ ન હોઈ શકે. એટલે **'જેમણે દોષોને જીત્યા છે,...'** જેણે દોષને જીતી લીધા. આહાહા..! વસ્તુને છોડી દીધી કે વસ્તુને અડ્યા નથી એમ અહીંયાં વાત નથી. એ વસ્તુ તો અનંતવાર તારાથી છૂટી જ પડેલી છે. કદી તારી પાસે આવી નથી અને કદી તું એની પાસે ગયો નથી. આહાહા..! પણ દોષોને જીત્યા છે. પોતામાં જે દોષ છે, રાગ અને દ્વેષ અને વિષયકષાય, હું પરનું કરી શકું છું, પરનું ભલું કરી શકું છું... આહાહા..! આ વકીલ કહે હું પરને જીતાડી શકું, ડોક્ટર કહે હું પરને દવા આપીને રોગ મટાડી શકું. આહાહા..! આકરી વાત છે. આ શેઠિયા કહે કે હું પૈસા

આપી શકું છું. પૈસા દઈ શકું છું, કપડાનો વેપાર માટે કપડા આપી શકું છું. પ્રભુ! તારા સિવાય પરનું તું કાંઈ કરી શકતો નથી. બહુ જો લેવું હોય તો ફક્ત તારામાં જ્ઞાન અને દર્શનનો વિકાસ હોય તો વ્યવહારથી પરને જાણે-દેખે એટલું હોય, બસ. આહાહા..! પણ વ્યવહારથી પરનું કરવું, પરને સુધારવા, બાળકને સુધારવા, બાળકને ભણાવવા, કેળવણી આપવી...

મુમુક્ષુ :– પોતાના અનુભવનો લાભ દેવો છોકરાને.

ઉત્તર :– કોણ ધૂળ આપી શકે છે? જે પોતાની પર્યાય છે એ પોતામાં રહી. બાળકની પર્યાય એની પાસે રહી. એ પર્યાયમાં આ પર્યાયનો પ્રવેશ નથી. આ અવસ્થા એ અવસ્થાને અડતી નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– એમ ન હોય તો છોકરા સ્વચ્છંદી થઈ જાય.

ઉત્તર :– છોકરા સ્વચ્છંદી હોય કે ન હોય, એ તો એની પર્યાય સ્વતંત્ર છે. એની પર્યાય સ્વતંત્ર છે. આકરી વાત છે, ભાઈ! આહાહા..! આ નજીકમાં શરીર રહ્યું છે એની પાંપણ પણ ફેરવી શકે નહિ. આહાહા..! કેમકે અસ્તિ તત્ત્વ છે. અને અસ્તિ તત્ત્વ છે તો પોતાની શક્તિ પોતામાં રાખે છે. પોતામાં છે તો પોતાની શક્તિથી પાંપણ ફરે છે. આત્માને લીધે એ પાંપણ ફરે એમ છે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– અત્યારે નહિ ફરે પાંપણ.

ઉત્તર :– પાંપણ ધૂળની છે. આ ધૂળ છે ધૂળ. એ રહેવી, ન રહેવી એના આધારે છે. આત્માને આધારે કાંઈ છે નહિ. આકરી વાત છે, પ્રભુ! આહાહા..! પાણી પી શકતો નથી, ખોરાક ખાઈ શકતો નથી. આહાહા..! કેમકે એ બીજી ચીજ છે. બીજો આત્મા બીજી ચીજને અડતો પણ નથી તો ખાઈ-પી ક્યાંથી શકે? અરે..! ભગવાન! આ વાત. આહાહા..! દુનિયા પાગલ, એને આવી વાત પાગલ જેવી લાગે. પાગલ જેવી લાગે. આહાહા..!

અહીં કહે છે, ભગવાન પરમાત્માને પૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન પ્રગટ થયા છે અને તેથી પોતાને પૂર્ણ જાણે, તેમ વ્યવહારથી કહીએ તો પરને ભલે જાણે. નિશ્ચયથી પોતાને જાણે. દર્શન જ્યાં પૂર્ણ થયું તો નિશ્ચયથી પોતાને દેખે. એટલી પૂર્ણ દશા થઈ તો કાંઈપણ પરને કરે એવું કાંઈ છે કે નહિ? કે પરનું તો કાંઈ કરી શકે નહીં પણ બહુ તો પરને દેખે એવો વ્યવહાર કરવામાં આવે છે. આહાહા..! અંદર છે કે નહિ? આવી વાત છે. હવે હીરા-માણેક આપતા-દેતા હોય ને આ વાત કરે તો પાગલ કહે. આમ આપતા હોય. દરરોજની બે-બે, પાંચ-પાંચ હજારની પેદાશ હોય. આહાહા..! પૈસા. અહીં કહે છે કે તું પૈસાને અડતો નથી. તું એને દઈ શકતો નથી. એની પાસેથી લઈ શકતો નથી. એ કામ કરનારો પરનું કામ કરી શકે નહિ. હીરાને ઘસે છે? તો કહે ના, ના. હીરાને ઘસવાનું ચાલે છે ને અત્યારે. હીરા ભિન્ન છે, તું ભિન્ન છે. તારો આત્મા હીરાને ઘસે એમ ત્રણકાળમાં નથી. બહુ તો એટલું છે કે એને જાણે એટલો વ્યવહાર છે. આહાહા..! થાય છે એને જાણે, થાય છે એને

દેખે એટલો વ્યવહાર ભલે હો. પણ થાય છે એને બનાવે (એમ તો નથી). આહાહા..! આખો દિ' કરવું અને આ કહે કે કાંઈ કરી શકતો નથી. આ ભાષા ચાલે છે એ આત્માથી નહિ. પ્રભુ આત્મા અરૂપી, એ જ્ઞાન-દર્શન-આનંદથી પૂર્ણ ભરેલો છે. એ જ્ઞાન દર્શનથી જાણે-દેખે એમ કહેવું એટલો પણ વ્યવહાર છે. આહાહા..! પરને કરે તો નહિ. કહો, 'શિવલાલભાઈ'! આ 'શિવલાલભાઈ'ને ડબાનો મોટો વેપાર છે. બાજરા ને ઘઉં ને ચોખા ને... આ તો દુનિયાથી ઊંધી વાત છે. આહાહા..!

અહીં બે વાત કહે છે કે તું આત્મા છે? છે. તારામાં કોઈ શક્તિ છે કે શક્તિ વિનાનો આત્મા છે? શક્તિ છે. કઈ શક્તિ છે? જ્ઞાન, દર્શન, આનંદાદિ શક્તિ છે. તો એ શક્તિનો વર્તમાનમાં પૂર્ણ વિકાસ નથી. તો કદાચ પરનું કરી શકે નહિ. પણ ભગવાનને પૂર્ણ વિકાસ થયો... આહાહા..! અહીં એમ કહ્યું ને? વીતરાગ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ રાગનો નાશ કરીને પૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન પ્રગટ થયા તો એ પરમાં કાંઈ કરી શકે કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- રાગ હોય એ કરે ને? જેને રાગ ન હોય એ ન કરે.

ઉત્તર :- રાગ હોય તોપણ કરે નહિ અને રાગ ન હોય તોપણ કરે નહિ. રાગ હોય તો રાગનો કર્તા થાય એ મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂંઢ છે. આહાહા..! પ્રભુ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ, ચૈતન્યસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ છે. સચ્ચિદાનંદ, સત્ સત્–છે. ચિદાનંદ જ્ઞાન અને આનંદ છે. એ જ્ઞાન અને આનંદ છે. એ કોઈનું કરે છે એમ નથી. આહાહા..! ભારે આકરું કામ.

અહીં એ કહે છે કે ભલે પૂર્ણ વિકાસ થયો. અલ્પજ્ઞાની તો કદાચિત કરે એમ કહો, માનો તોપણ ભ્રમ છે. પણ પૂર્ણ જ્ઞાન અને પૂર્ણ દર્શન થયું તો ત્રણકાળ, ત્રણલોકને જાણે દેખે. પણ એ પરને જાણે-દેખે એટલો પણ વ્યવહાર છે. નિશ્ચયથી પરને જાણતો-દેખતો નથી. કેમ? કે જેમાં તન્મય થાય એને નિશ્ચય કહે છે. જેમાં તન્મય થયા વિના દૂરથી જાણે તેને વ્યવહાર કહે છે. આહાહા..! આવી વાત કઈ જાતની.

મુમુક્ષુ :- પરને તન્મય થઈને જાણે તો વાંધો શું?

ઉત્તર :- એનો નાશ થઈ જાય. પોતાનો નાશ થઈને પરમાં જાય એ શી રીતે થાય? તન્મય-તન્મય એટલે તે રૂપે. પોતાના સ્વરૂપને (છોડી) એ સ્વરૂપ પરરૂપે ચાલ્યું જાય તો પોતાનો નાશ થઈ જાય છે. લોજિકથી, ન્યાયથી (વાત છે). આહાહા..! આ વાત સાંભળવા મળવી મુશ્કેલ છે. અત્યારે તો બધી ગડબડ, કાર્યવાહકો ને બધા ડોક્ટરો ને બધા વકીલો ને બધા ભેગા થઈને આમ કરીએ આપણે, આમ કરીએ આપણે, દેશનું આમ કરીએ. આહાહા..! કડિયા ને મકાન બનાવવાવાળા, કુંભાર ઘડા બનાવનારા. કુંભાર ઘડો બનાવી શકતો નથી. ઘડો માટીથી બને છે. માટીમાં પર્યાય પલટવાનો સ્વભાવ છે તો માટીથી ઘડો બને છે. લોટથી રોટલી થાય છે. સ્ત્રીથી અને લોઢીથી રોટલી થતી નથી. આહાહા..!

અહીંયાં ન્યાય શું કહે છે? કે, ભાઈ! અલ્પજ્ઞ છે ત્યાં સુધી તમને ભ્રમ લાગે કે પરની

કાંઈક કાંઈક મદદ કરે છે. હવે અહીં તો પૂર્ણ દશા પ્રગટી એ પણ પરનું કાંઈ કરે નહિ પણ પરને જાણે એમ વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! વ્યવહારથી એટલે પરાશ્રિત. વ્યવહારથી કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

'જેમણે દોષોને જીત્યા છે,...' બે વાત થઈ. આત્મા અનંતગુણ સંપન્ન છે અને એની દશામાં દોષ પણ છે. ચાર ગતિમાં રખડે છે. હવે એ દોષ છે એને જીતી પણ શકે છે. કેમકે પોતાની પર્યાયમાં–અવસ્થામાં દોષ છે. વસ્તુમાં નથી. વસ્તુ નિર્દોષ આનંદકંદ પ્રભુ છે. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, એની દૃષ્ટિ કરતા અને એમાં લીન થતાં દોષ નાશ થાય છે. દોષ છે. દોષ ન હોય તો પરિભ્રમણ કરી શકે નહીં. પણ એ દોષને જીત્યા છે. **'જેમનાં ચરણો દેવેંદ્રો તેમ જ નરેંદ્રોના મુગટોમાં પ્રકાશતી કિંમતી માળાઓથી પૂજાય છે...'** આહાહા..! અહીં શું કહે છે કે મોટા ઇન્દ્રો આવીને જેને પૂજે તોપણ એ પરનું કાંઈ ન કરે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– બીજાનું કાંઈ ન કરે છતાં પગે લાગે.

ઉત્તર :– એ જ કહું છું ને. તે કોણ ઇન્દ્રો? કેવા? આહાહા..!

'જેમનાં ચરણો...' કેવળી સર્વજ્ઞ ભગવાન પરમાત્મા આત્મા થાય ત્યારે **'દેવેંદ્રો તેમ જ નરેંદ્રોના મુગટોમાં પ્રકાશતી કિંમતી માળાઓથી...'** કિંમતી માળા. અબજોની કિંમતની માળા હોય મુગટમાં. આમ નમી જાય. ભગવાનના ચરણકમળમાં નમી જાય છે. આહાહા..! **'(અર્થાત્ જેમના ચરણોમાં ઇન્દ્રો તથા ચક્રવર્તીઓનાં મણિમાળાયુક્ત મુગટવાળાં મસ્તકો અત્યંત ઝૂકે છે), અને (લોકાલોકના સમસ્ત) પદાર્થો એકબીજામાં પ્રવેશ ન પામે એવી રીતે...'** આહાહા..! **'ત્રણ લોક અને અલોક જેમનામાં એકી સાથે જ વ્યાપે છે...'** એવા ઇન્દ્રો જેને નમે અને વંદનની ક્રિયા કરે તોપણ ભગવાન તો ત્રણલોક, ત્રણકાળને જાણનાર છે. એ (વંદનાદિ) કરે છે એ પણ જ્ઞાન થયા પહેલાં, કેવળજ્ઞાન થયું એ જ્ઞાનમાં જણાયું હતું કે આ પ્રમાણે કરશે. પણ એ મહા ઇન્દ્રો અને નરેન્દ્રો જિનેન્દ્રને નમસ્કાર અને વંદન કરે. તોપણ એ પરનું કાંઈ કરતા નથી. આહાહા..! બીજા જ્યારે પોતાને વંદન કરે તો એને કાંઈક તો કરવું જોઈએ ને? દુનિયાથી બહુ જુદું, બાપુ! દુનિયા તો ગાંડી-પાગલ થઈ ગયેલી છે. કાંઈ નથી, ડૉક્ટર. અહીં તો દુનિયાને પાગલ કહીએ છીએ, ભણેલાને.

પોતાનો ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન ભિન્ન છે એના અસ્તિત્વની ખબર નથી અને એના અસ્તિત્વનો વિકાસ જ્યારે થાય છે ત્યારે ઇન્દ્રાદિ એની પૂજા કરે છે. એવી વંદનાદિની ક્રિયા ઇન્દ્ર-નરેન્દ્ર કરે તોપણ ભગવાન પરનું કાંઈ કરી શકે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– વંદન તો ધર્મ નથી, અધર્મ છે. ભગવાન એને ના નહિ પાડે.

ઉત્તર :– એ શુભભાવ છે. ભાવ થાય છે.

અહીં તો કહેવું છે આ કે આવી રીતે જેને નરેન્દ્ર અને ઇન્દ્રો પણ નમે, જેને મુગટની માળા અડે એવી વંદનની ક્રિયા (કરે) છતાં એ ભગવાન એનું કાંઈ ન કરે. આહાહા..!

આ ઇન્દ્રાદિ એને નમે. એ ભગવાન પરનું કાંઈ ન કરે. એને આશીર્વાદ નહિ આપે કે જાવ તમારું કલ્યાણ થશે. એ નહિ. અરે..રે..! કઈ વાત આ! પાગલ જેવી વાત લાગે. વાત એવી આકરી, બાપા! વસ્તુનું સ્વરૂપ કોઈ જુદી જાત છે. આહાહા..! અહીં એ કહેવા માગે છે.

મુમુક્ષુ :- ભગવાનને તો તિન્નાણં તારયાણં કહ્યા છે.

ઉત્તર :- એ બધો વ્યવહાર. વ્યવહારથી (કહ્યું). આ કહ્યું એવો વ્યવહાર, એવો એ વ્યવહાર. આહાહા..!

અહીં તો એ કહે છે કે પરમાત્મા જ્યારે દોષનો નાશ કરીને નિર્દોષ થાય છે. પર્યાયમાં દોષ છે અને મિથ્યાત્વ-રાગદ્વેષ (છે). રાગ-દ્વેષ ટળીને અંદર સમકિત થયું અને વીતરાગતા થઈ તો ત્રણકાળ, ત્રણલોકનું જાણવું-દેખવું થયું. નરેન્દ્ર અને ઇન્દ્રો આવીને મુગટથી નમન કરે તોપણ કંઈ આશીર્વાદ આપીને કાંઈ કલ્યાણ કરી શકે એમ છે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આજે તો દિવ્યધ્વનિનો દિવસ છે.

ઉત્તર :- આ દિવ્યધ્વનિ નીકળે છે. દિવ્યધ્વનિ આજ ભગવાનના શ્રીમુખે (નીકળી). વીર પરમાત્મા કેવળ પામ્યા હતા વૈશાખ સુદ દશમ, વેશાખ સુદ દશમ. પણ છ મહિના સુધી વાણી ન નીકળી. એ આજે વાણી નીકળી હતી. આહાહા..! એને અઢી હજાર વર્ષ થયા. એ વાણીમાં આ આવ્યું હતું. ગણધરોએ, સંતોએ એ વાણીને ઝીલી અને પોતાની તાકાતથી જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું. આહાહા..! તોપણ ભગવાનને હું નમસ્કાર કરું, એક સર્વજ્ઞ થયા અને બીજા સર્વજ્ઞ થયા તો બીજા સર્વજ્ઞ બીજા સર્વજ્ઞને નમન કરે. પહેલાના સર્વજ્ઞ છે માટે હું નમન કરું એમ પણ નથી. આહાહા..!

પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ, પૂર્ણ જ્ઞાન અને દર્શન જ્યાં પ્રગટ થયા એ પરનું કાંઈ કરતા નથી, પરને વંદન કરતા નથી. આહાહા..! અને વંદન કરે તેને આશીર્વાદ આપતા નથી કે તારું કલ્યાણ થશે. આહાહા..! અરે..! પ્રભુ! વીતરાગ! બાપુ! પ્રભુ! તારું સ્વરૂપ. સર્વજ્ઞ વીતરાગ તારું સ્વરૂપ છે. આહાહા..!

અનંત અનંત કાળ થયા. આ ભવ, પહેલા ભવ, ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... અનંતકાળમાં ભવ વિનાનો રહ્યો નથી. અનંત ભવ કર્યા. પણ કદી એણે આત્મજ્ઞાન કર્યું નથી. આહાહા..! પશુના અનંત અવતાર, મનુષ્યના અનંત અવતાર, કીડા-કાગડાના અનંત અવતાર, ભૂંડના અનંત અવતાર, વિષ્ટા ખાય એના અવતાર... આહાહા..! અનાદિ કાળનો છે (તો) રહ્યો ક્યાં? આત્મા તો નિત્ય છે. રહ્યો ક્યાં? આ રખડતા પરિભ્રમણમાં રહ્યો. આહાહા..! એ પરિભ્રમણ મટાડવું હોય તો તારામાં જે અજ્ઞાન છે કે પરનું હું કરું અને પરને મદદ કરું, સેવા કરું એ બધા દોષ છે, એ દોષનો નાશ કરી નાખ અને જ્ઞાતા-દૃષ્ટા થઈ જા. જ્ઞાતા-દૃષ્ટા થતાં ઇન્દ્રો આદિને નમન કરે તોપણ તારા જ્ઞાન-દર્શનમાં એમ વિકલ્પ ન થાય કે તારું કલ્યાણ થાય. એવી આપની દશા છે, પ્રભુ! આહાહા..! સમજવું

કઠણ પડે એવું છે, પ્રભુ! જે અહીં અધિકાર ચાલે એ વાત ચાલે ને. જેને જગતે સાંભળ્યું ન હોય. આહાહા..!

ચૈતન્યપ્રકાશના પૂર અંદર ભર્યા છે. ચૈતન્યપ્રકાશનું નૂરનું પૂર આત્મા! આહાહા..! એ ભગવાન પૂર્ણાનંદને પ્રાપ્ત થાય તોપણ પરને કાંઈ આશીર્વાદ આપીને કલ્યાણ કરે એમ નથી. આ તિન્નાણં તારયાણં આવ્યું ને. એ તો પોતે બોલે છે. એને શું છે? એ ક્યાં કોઈને તારતા હતા. આહાહા..! જે દ્રવ્યની–પદાર્થની જે સમયે જે એની પર્યાય થવાની છે તે ક્રમબદ્ધ થશે. એ બીજું કોઈ કરે અથવા એ પર્યાય આઘી-પાછી પોતે કરે એમ બને નહિ. આહાહા..! ભારે વાત આકરી. સ્વંય પોતે ફેરફાર કરે એમ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– હાથ પકડીને બેસી રહેવું?

ઉત્તર :– બેસી રહ્યો છે. માને છે કે આ હું કરું છું. એ તો પોતે જ્ઞાન ને દર્શન, આનંદસ્વરૂપમાં જ છે. જ્યાં ત્યાં માન્યતા કરે છે કે આ કર્યું... આ કર્યું... આ કર્યું... અભિમાન. ‘હું કરું હું કરું એ જ અજ્ઞાન છે.’ ‘નરસિંહ મહેતા’ કહે છે. આ ‘નરસિંહ મહેતા’ ‘જુનાગઢ’માં થઈ ગયા ને? વૈશ્નવમાં. ‘હું કરું હું કરું એ જ અજ્ઞાન છે. સકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે.’ ગાડાને જેમ કૂતરું તાણે. ગાડું તો એને અડતું હોય. ગાડું તો બળદથી ચાલતું હોય. એ કૂતરાને એમ કે મારાથી ચાલે છે. એમ આ દુકાન ઉપર થડે બેઠો તો કહે મારાથી આ બધું ચાલે. એ બધા કૂતરા જેવા છે. આવું છે, બાપા! આ તો એના હિતની વાત છે. આહાહા..!

અમારે ત્યાં અમારી દુકાનમાં હતું ને. ‘પાલેજ’માં દુકાન છે ને. ‘કુંવરજીભાઈ’ બેસે તો આ બધું હું કરું.. હું કરું... હું કરું... અમારા મોટાભાઈ ભાગીદાર હતા. બે દુકાન હતી. એનો મોટો ભાઈ મારો ભાગીદાર અને એનો નાનો ભાઈ અમારા મોટાભાઈનો ભાગીદાર. બે દુકાન હતી. કે હું કરું... હું કરું.. આ પોણો સો વર્ષ પહેલાની વાત છે. આ તો ૯૧ વર્ષ થયા, ડોક્ટર! શરીરને ૯૧-૯૧ વર્ષ. ૯૦ ને ૧. પોણોસો વર્ષ પહેલા દુકાન ઉપર બધું જોયું છે. આહાહા..! અભિમાન અભિમાન જાણે આ કરું.. આ કરું... આ કરું... કીધું, આ શું કરે છે? તે દિ’ મેં કહ્યું હતું. (સંવત) ૧૯૬૪ની સાલ. કેટલા વર્ષ થયા? ૬૪? ૧૮ વર્ષની ઉંમર હતી. તે દિ’ મેં એને કહ્યું હતું. હું તો પહેલેથી ભગત કહેવાતો. તે દિ’ કહ્યું, શું આખો દિ’ આ હોળી સળગે છે. મરીને ઢોરમાં જઈશ, યાદ રાખજે. એ તારા રૂપિયા બે-બે લાખ અને પાંચ-પાંચ લાખની પેદાશ અહીં પડી રહેશે. બોલે નહિ, મારી સામે બોલે નહિ. એ ભગત છે. ભગત છે, ભગત છે, બોલવા દ્યો. મારાથી ચાર વર્ષ મોટા હતા. મારી સામું કોઈ દિ’ બોલે નહિ. તે દિ’ અઢાર વર્ષ પહેલા એવી છાપ હતી. દુકાન તો હું પણ ચલાવતો હતો. પાંચ વર્ષ (ચલાવી). આહાહા..! બાપુ! એ ચીજ કોઈ જુદી છે.

અહીં એ સિદ્ધ કરવું છે કે અલ્પજ્ઞાની, અલ્પદર્શી કદાચિત કોઈનું કરે એમ તમે માનો. તો હું તો કહું છું, સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી, એને પૂર્ણ ઇન્દ્રાદિ નમન કરે તોપણ તે ભગવાન

પરને કોઈ દિ' કહેતા નથી. એ જાણે છે એમ કહે તો એ પણ વ્યવહાર છે. એ ભગવાન એને જાણે એમ કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. બાકી નિશ્ચયથી તો પોતાને જાણે છે. વિશેષ કહીશું...

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)